

Wojciech J. Cynarski, Elżbieta Cynarska

Turystyka sentymentalna Polaków na Kresy wschodnie = Sentimental tourism of Polish people to the Eastern borderland

Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu, kultura, zdrowie, edukacja] 9, 201-209

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TURYSTYKA KULTUROWA / CULTURAL TOURISM

WOJCIECH J. CYNARSKI¹, ELŻBIETA CYNARSKA²

¹Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski (Polska)

²Komisja Badań Naukowych, Stowarzyszenie Idōkan Polska, Rzeszów (Polska)

Turystyka sentymentalna Polaków na Kresy wschodnie / Sentimental tourism of Polish people to the Eastern borderland

Submission: 23.08.2008, acceptance: 18.09.2008

Słowa kluczowe: turystyka kulturowa, turystyka sentymentalna, Lwów, Kresy, Złota Podkova

Wprowadzenie

Problem badawczy i wynikając z tego cel badań dotyczą odpowiednio aksjologicznych uwarunkowań turystyki sentymentalnej oraz określenia specyfiki tego rodzaju turystyki na obszarach dzisiejszej Ukrainy z perspektywy wyjeżdżającego tam polskiego turysty.

Zastosowana tu **metodologia badań** obejmuje zasadniczo dwie metody – analizę literatury przedmiotu i opis studium przypadku (z obserwacją uczestniczącą). Autorzy określają podstawowe pojęcia oraz nawiązują do historii zwiedzanych terenów. Przy eksplikacji kwestii zainteresowań i oferty turystycznej autorzy wychodzą z założenia, że turystyka krajoznawcza (a w tym wypadku jednocześnie sentymentalna) jest jednocześnie formą turystyki kulturowej i edukacyjnej [por.: Turos 1996, s. 114–192; Płoskonka 2006].

Perspektywę badawczą tworzą tu zarówno koncepcje turystyki kulturowej, turystyki edukacyjnej oraz systemowej teorii turystyki [Obodyński, Cynarski 2004, 2006a, b], jak i bardziej ogólne – socjologiczne i antropologiczno-kulturowe.

Samo pojęcie **turystyki** jest niejednoznaczne i bywa różnie rozumiane. Na potrzeby niniejszego studium przyjmujemy jej szeroko-zakresową definicję, jaką formułują Komak i Montygierd-Łoyba [1985, s. 18]: „Turystyka to zespół stosunków i zjawisk społeczno-gospodarczych, które wynikają z podróży i pobytu poza miejscem stałego zamieszkania, a wpływają na przeżycia rekreacyjne, estetyczne i intelektualne jej uczestników oraz zaspokajają ich potrzeby, jeśli nie występują w związku z tym osiedlenie się i stała praca zawodowa”. W ujęciu systemowym teoria turystyki uwzględniać powinna rozliczne czynniki opisywane i analizowane w szerokiej multidyscyplinarnej perspektywie, co dotyczy także aksjologicznych uwarunkowań międzynarodowego ruchu turystycznego.

Czym natomiast jest **turystyka kulturowa**? Za Kowalczykiem [2008, s. 13] turystykę kulturową w wąskim znaczeniu można zdefiniować jako „zespół zachowań turystów związanych z ich autentycznym zainteresowaniem dziedzictwem kulturowym (zabytkami, folklorem, miejscami związanymi z ważnymi wydarzeniami itp.) oraz z ich uczestnictwem w szeroko rozumianym współczesnym życiu kulturalnym. Tak rozumiana turystyka kulturowa jest z jednej strony głęboko osadzona w systemie wartości, jakimi kieruje się dany turysta (najczęściej wynikających z norm powszechnie przyjmowanych w kręgu kulturowym, z którego się wywodzi), a z drugiej strony ma postać zjawiska przestrzennego, które znajduje odzwierciedlenie w szeroko rozumianym krajobrazie kulturowym”.

Turystyka sentymentalna, jako odmiana turystyki etnicznej, zaliczana jest właśnie do „turystyki poznawczej”, czyli motywowanej głównie chęcią realizacji potrzeb poznawczych po-

dróżnika. Tak więc „w przypadku turystyki etnicznej o charakterze sentymentalnym mamy do czynienia z podróżami osób, które charakteryzuje więź grupowa oraz poczucie wspólnego pochodzenia i kultury, a którzy mieszkają na stałe poza obszarem własnego państwa lub regionu. Mogą nimi być członkowie grup emigrantów, osoby wysiedlone lub przesiedlone, albo członkowie grup etnicznych powstałych w określonym kraju w wyniku zmiany przebiegu granic” [Mika 2007, s. 216].

* * *

Kresy, to ziemie znajdujące się na skraju państwa, pogranicze. Historycznie rozumiano tak pas ziem „ukrainnych” w południowo-wschodniej części I Rzeczypospolitej, graniczących z królestwem Węgier, Chanatem Krymskim, później z carską Rosją. Ziemie te, rozciągnięte od Lwowa po Morze Czarne, przypominają Polakom dawne dni potęgi i chwały. Z racji wielokrotnych walk i zwycięstw oręża polskiego, obszar ten wiąże się z polskim etosem rycerskim, co zostało utrwalone w literaturze. Z kolei w latach PRL określenie „Kresy” stało się pojęciem zakazanym.

Do Kresów południowo-wschodnich Polski zaliczają się dopiero miasta (i wspaniałe twierdze) Chocim i Kamieniec Podolski. Natomiast przedwojenne województwo lwowskie zaliczało się do Małopolski Wschodniej. Obecnie jest to Zachodnia Ukraina. Od ziemi halickiej i włodzimierskiej Austriacy przyjęli nazwę późniejszego zaboru – Galicja i Lodomeria. Tę polsko-ukraińską historię łatwo można dostrzec zwiedzając Cmentarz Łyczakowski, gdzie pochowani są przedstawiciele różnych nacji wielokulturowego Lwowa.

Fot. 1. Pomnik A. Mickiewicza / **Photo 1.** The monument of A. Mickiewicz in Lviv

Lwów (rosyjskie Lvov, ukraińskie L'viv), założony w połowie XIII wieku przez księcia halicko-wołyńskiego Daniela, jest aktualnie milionowym miastem Zachodniej Ukrainy. Od roku 1349 do I rozbioru Polski (1772), a więc przez przeszło cztery wieki, był miastem polskim oraz liczącym się centrum kulturalnym i gospodarczym. Pod panowaniem austriackim pozostał do I wojny światowej. W roku 1918 zamieszkujący Lwów Polacy obronili miasto (bohaterowie tej wojny spoczywają na częściowo odbudowanym Cmentarzu Obrońców Lwowa, a jeden z nich – w grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie), pokonując siły ukraińskie. Do roku 1939 było to znów miasto polskie i stolica województwa. Później okupowane było przez Armię Czerwoną i hitlerowców, by po wojnie zostać w granicach ZSRR i USSR [Lwów 2005]. Od roku 1991 jest miastem nowego niezależnego państwa – Ukrainy.

Złota Podkowa Ziemi Lwowskiej swą nazwę zawdzięcza trasie staropolskich majątków magnackich, której kształt zbliżony jest do podkowy. Są to zwłaszcza – obok Lwowa – Żółkiew (miasto Żółkiewskich), Olesko (zamek Sobieskich), Podhorce (zamek Koniecpolskich), Złoczów (zamek – cytadela Jakuba Sobieskiego), Świrz (zamek Tadeusza „Bora” Komorowskiego) i Stare Sioło (zamek Ostrogskich) lub także dodatkowo uzdrowisko Truskawiec [Motyka, Zielińska 2006; *Złota podkowa* 2006]. Cała trasa liczy ok. 240 km. Jako interesująca turystycznie jest uwzględniana w ukraińskich przewodnikach i temu podobnych publikacjach [Fil 2008, s. 123–124].

Analiza literatury przedmiotu

Człowiek uwikłany w komercyjną sieć mody, wzory snobizmu i sugerowane w reklamach potrzeby w rzeczywistości uwewnętrznia owe potrzeby bycia gdzieś, zobaczenia czegoś itp. Ma to istotne znaczenie w przypadku turystyki kulturowej, której popularność szybko wzrasta [por.: MacCannell 2002; Mikos von Rohrscheidt 2008]. Ważną formą turystyki kulturowej jest w szczególności turystyka sentymentalna. „Szacuje się, że obecnie na świecie zjawisko turystyki sentymentalnej obejmuje około 20–25% turystyki międzynarodowej” [Jędrusiak 2008, s. 73].

Ogólnie, w przypadku turystyki kulturowej, niezwykle trafne wydaje się umieszczenie w centrum atrakcyjności tego rodzaju aktywności turystycznej – informacji i edukacji [Munsters 2004, s. 8–9]. Zdobywanie wiedzy, realizacja potrzeb poznawczych jest tutaj motywem podstawowym. Ponadto mogą do tego dochodzić innego rodzaju potrzeby samorealizacyjne, jak jest to także ujmowane w systemowej teorii turystyki, w powstającej holistycznej teorii rekreacji lub w naukowej eksplikacji fenomenu turystyki pielgrzymkowej. Refleksje Wila Munstersa [2004] odnoszone do muzeów i kulturowych artefaktów można odnieść do turystyki sentymentalnej Polaków do miejsc znaczących dla polskiej kultury i historii na terenach dzisiejszej Białorusi, Litwy i Ukrainy.

Można się tu zgodzić z tezą Jędrusiaka [2008, s. 72], że: „modna w zachodniej Europie i USA turystyka sentymentalna nie oznacza chęci powrotu na zwiedzane ziemie. Jest poszukiwaniem tożsamości, korzeni i wartości, które zagubiły się we współczesnym świecie. To także sentyment związany z dumą z wielkich przodków i potrzebą odwiedzenia miejsca pobytu Wielkich Polaków”.

Turystyka międzynarodowa, podobnie jak światowy ruch olimpijski i rywalizacja sportowa lub wymiana kulturalna, uczestniczy w wielowymiarowym dyskursie i międzykulturowym dialogu, będącym owych spotkań i dialogów istotnym elementem [por.: Obodyński, Cynarski 2005; Cynarski 2008]. Międzynarodowemu, kulturowemu zbliżeniu służy zwłaszcza turystyka uprawiana w regionach przygranicznych, co wiąże się z ideą euroregionów oraz z procesami integracyjnymi w mniejszej skali powiązanych z megaprocesem globalizacji kulturowej [Cynarski, Obodyński 2005].

W przypadku interesującego nas obszaru Ukrainy uwzględnić warto wskazywany przez F. Konecznego i S. Huntingtona fakt przechodzenia linii granicznej cywilizacji łańciskiej, zachodniej i prawosławnej, rosyjskiej [Cynarski 2002], która dzieli Kresy Wewnętrzne (II Rzeczypospolitej) i Zewnętrzne (przedrozbiorowe) według kryterium dominującego wyznania – greckokatolickiego i prawosławnego. Tak więc zachodnia część Ukrainy nastawiona jest bardziej prozachodnio, proeuropejsko, z silnym jednak akcentem nacjonalistycznym, wschodnia zaś bliższa jest ideowo kulturze prawosławnej Konstantynopola i Moskwy. Występujące tu zderzenie kulturowe stanowi oczywiście wewnętrzny problem Ukrainy i Ukraińców, niemniej jednak pośrednio wpływa na los mieszkającej tu mniejszości polskiej i na postać oferty turystycznej dla turystów z Polski.

Fakt, że Ukraina jest stosunkowo nowym uczestnikiem na międzynarodowym rynku turystycznym powoduje, że kraj ten powinien wzmocnić swe wysiłki, bo odpowiednio odpowiedzieć na popyt turystyczny przygotowując bogatą ofertę [Fil 2008, s. 126], w szczególności dla polskiego turysty sentymentalnego.

Polski turysta odwiedzając osobiście Ukrainę ma okazję zobaczyć miejsca współtworzące kresową legendę, dostrzec bogactwo wielokulturowego dziedzictwa tych ziem. Czytanie różnorodnych inskrypcji, odkrywanie zapomnianych kościołów zamienionych na cerkwie, synagog obróconych w magazyny, ruin zamków i pałaców wśród malowniczych pól zapewniają niezapomniane przeżycia [Kondyjowski 2008, s. 86–87]. Jednakże suma wyjazdów Polaków na Ukrainę w ostatnich latach nie wskazuje na tendencję wzrostową (od roku 2000 liczba wyjeżdżających waha się od 150 do 350 tysięcy osób rocznie) [por.: Kondyjowski 2008, s. 22].

Badania z zastosowaniem metod obserwacji uczestniczącej oraz studium przypadku stosowano już w odniesieniu do zagranicznej wycieczki krajoznawczej, będącej przejawem turystyki kulturowej, edukacyjnej i jednocześnie rozrywkowej [Cynarski, Obodyński 2004]. Tym razem

badanie dotyczy wyjazdu do ważnych miejsc pamięci, dla zobaczenia aktualnego stanu wspólnych zabytków kultury i wyjątkowych przeżyć – estetycznych, patriotycznych lub także religijnych.

Studium przypadku – wycieczka do Lwowa i „Złotej Podkowy Ziemi Lwowskiej”

Zorganizowana przez jedno z rzeszowskich biur podróży 3-dniowa wycieczka zrealizowana została w sierpniu 2008 na trasie: Rzeszów – Przemyśl – Medyka/Szeginie – Mościska – Gródek – Lwów (zwiedzanie Cmentarza Łyczakowskiego, Cmentarza Orłąt Lwowskich, opery, starówki, Katedry Wniebowzięcia NMP i innych kościołów) – Żółkiew (nocleg, zwiedzanie miasta – zamek Żółkiewskich, dawny Rynek, ruina Synagogi) – Olesko (zamek króla Sobieskiego) – Podhorce (ruina pałacu Koniecpolskich) – Poczajów (Ławra Poczajowska) – Krzemieniec (nocleg, Kościół Polski, Muzeum Słowackiego i Kolegium Jezuickie) – Lwów (zakupy) – Szeginie/Medyka – Przemyśl – Rzeszów. Wyjazd w kierunku Tarnopola (a więc na Wołyń) – do Poczajowa i Krzemieńca – uzupełniał „standardowy” program zwiedzania rezydencji magnackich obwodu lwowskiego.

Ponieważ krewniak pierwszego z autorów (Jan Cynarski) działał we Lwowie w XX-leciu międzywojennym, a on sam był członkiem Towarzystwa Miłośników Lwowa, to było swego rodzaju obowiązkiem moralnym zobaczyć to piękne miasto oraz inne jeszcze liczne pomniki historii. Toteż prywatnie, dla względów krajoznawczych, patriotycznych i edukacyjnych autorzy zdecydowali się na udział w wyjeździe. Jednym z celów było przedstawienie synowi uczestniczącemu w wycieczce tego rodzaju nietypowej lekcji historii, innym zaś – zebranie materiałów do niniejszego opracowania.

* * *

W Lwowie, mieście zawsze wiernym (*semper fidelis*) i odznaczonym Krzyżem Srebrnym orderu wojennego Virtuti Militari (ryc. 1), rzeszowska grupa pierwsze kroki skierowała na sławną lwowską nekropolię¹.

Ryc. 1. Przedwojenny herb Lwowa / Fig. 1. Pre-war arms of Lwów (Lviv)
[źródło/source: Wikipedia]

Na lewo od głównego wejścia stoi pomnik literata i poety Seweryna Goszczyńskiego z wyrzeźbioną siedzącą postacią wieszczą, dalej grupa pomników zasłużonych obywateli, wśród nich pomnik prof. Piotra Chmielowskiego, obelisk z lwem poświęcony pułkownikowi Julianowi Konstantemu Ordonowi, grób prezydenta miasta Michała Michalskiego, działacza narodowego

¹ Cmentarz Łyczakowski, określany mianem „Panteonu polskiej chwały”, został założony w roku 1786. Jest jedną z najstarszych nekropoli istniejących w Europie do dziś (dla porównania: Cmentarz na Rossie w Wilnie założono nieco wcześniej, bo w roku 1769, Powązkowski w Warszawie w roku 1790, Rakowicki w Krakowie, a Père-Lachaise w Paryżu – w roku 1803). Obecny wygląd cmentarz otrzymał w roku 1855, a od roku 1885 zaczęto prowadzić dokładne księgi cmentarne, pozwalające ustalić miejsce pochówku.

Stanisława Szczepanowskiego, jednego z twórców „Sokoła” Antoniego Durskiego, autora *Katechizmu Polskiego Dziecka*, historyka i poety Władysława Bełzy, zasłużonego pracownika Ossolineum, artystki dramatycznej Anny Gostyńskiej. Znajdujemy grób Wincentego Szeptyckiego, generała z roku 1831 i oficera wojsk napoleońskich. W kwaterze 71 znajdują się groby powstańców z 1831 ze skromnymi żelaznymi krzyżami oraz zbiorowym sarkofagiem z napisem „Weteranom wojska polskiego 1830–1831”. Jest też kilka grobów uczestników powstania kościuszkowskiego. Była okazja zobaczyć groby Marii Konopnickiej, autorki *Roty* (fot. 2), Gabrieli Zapolskiej, Artura Grottgera, wybitnego matematyka Stefana Banacha. W ich niedalekim sąsiedztwie spoczywa znany lwowski architekt, twórca Opery Lwowskiej i Teatru Wielkiego – Zygmunt Gorgolewski. Na cmentarzu tym zostali także pochowani (m.in.) wybitny zoolog Benedykt Dybowski, Jan Nepomucen Kamiński – twórca polskiego teatru we Lwowie, Karol Szajnocha – literat, Jan Zahradnik – poeta, obrońca Lwowa, Wacław Zaleski – namiestnik Galicji (zbieracz pieśni ludowych), Maurycy Dzieduszycki – marszałek Sejmu Krajowego, Franciszek Smolka – prezydent parlamentu (inicjator usypania Kopca Unii Lubelskiej), Władysław Łoziński i Mieczysław Gębarowicz – historycy sztuki, Franciszek Jaworski – historyk Lwowa, Tadeusz Rutowski – wiceprezydent Lwowa (zasłużony dla obrony miasta w czasie inwazji rosyjskiej 1914–1915), Franciszek Stefczyk (twórca spółdzielczych kas oszczędnościowych, SKOK-ów), Antoni Kalina – sławista (prof. Uniwersytetu Lwowskiego i radny Lwowa), Domicjan Mieczkowski – pisarz historyczno-religijny, Tadeusz Żuliński – pierwszy komendant Polskiej Organizacji Wojskowej (POW).

Od wiosny 1919 w części cmentarza utworzono Cmentarz Obrońców Lwowa (początkowo zwany „Cmentarzem Orłąt Lwowskich”) dla poległych w wojnach z Ukraińcami i bolszewikami w latach 1918–1920 (fot. 3). Ten cmentarz na rozkaz Breżniewa został w roku 1971 zniszczony. W ostatnich latach jednak w dużej części odbudowano go. Sprzątaniem zajmuje się tutaj Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Wojskowymi we Lwowie. U przedstawiciela tego Towarzystwa była okazja zakupu cegiełek – bezpośrednio wsparcia. Po sąsiedztwie, obok Cmentarza Orłąt, znajduje się monument poświęcony ukraińskim „obrońcom Lwowa” (?). Ponadto władze ukraińskie nie zgadzają się na odbudowanie lwów siedzących przy głównym wejściu na cmentarz Orłąt. Zapewne chodzi o napisy na trzymany przez lwy tarczach – „Tobie Polsko – zawsze wierni”.

Następnie uczestnicy wycieczki zwiedzili okazały gmach Opery Lwowskiej i fragment miasta. Odwiedzili Katedrę Ormiańską i... wypili kawę po ormiańsku. Byli świadkami (łącznie, w ciągu trzech dni) dwóch ukraińskich pogrzebów, dwóch ślubów i chrztu. Tego dnia na nocleg udali się do hotelu w Żółkwi. Tu odbył się bankiet z udziałem ukraińskiego zespołu folklorystycznego, z muzyką polską i ukraińską. Można się było przekonać, że wiele piosenek regionu lwowskiego ma swoje wersje w obydwu językach. Ponadto była okazja do jakże ważnego w recepcji turystycznej smakowania wytworów miejscowej sztuki kulinarnej [Cynarski, Obodyński 2006]. Jednak kuchnia ta nie okazała się czymś szczególnie oryginalnym, może oprócz doskonałego barszczu ukraińskiego.

Fot. 2. Grób M. Konopnickiej / Photo 2. Tomb of M. Konopnicka

Fot. 3. Cmentarz Obrońców Lwowa / Photo 3. Defenders of Lviv Cemetery

Miasto Żółkiew założył Stanisław Żółkiewski, ojciec sławnego hetmana Jana Żółkiewskiego. Miasta tego w czasach ZSRR nie było na mapie z powodu sąsiedztwa bazy raketowej. Obecnie funkcjonuje względnie dobrze. Wycieczkowicze obejrzeli na dawnym Rynku m.in. zamek Żółkiewskich i kolegiatę św. Wawrzyńca (fot. 4).

Na warownym zamku w Olesku urodził się przyszły król Polski Jan III Sobieski. Mieszkała tu później jego żona – królowa Maria Kazimiera. Z zamku rozciąga się piękny widok na Wołyń. Dziś jest tu wystawa Lwowskiej Galerii Sztuki, a eksponaty podpisane są tylko po ukraińsku i angielsku. To dość dziwne, gdyż zdecydowaną większość turystów stanowią Polacy, a eksponaty prezentują np. *Bitwę pod Wiedniem 1692 r.* i *Bitwę pod Chocimiem w 1673 r.*

Pałacowy zamek Koniecpolskich i Rzewuskich w Podhorcach jest wspaniałym zabytkiem późnorennesansowej architektury [Zamki 2005]. Od dawna jest jednak w ruinie, podobnie jak przypałacowa świątynia – kościół św. Józefa (obecnie cerkiew greckokatolicka). Czyżby władzom ukraińskim nie zależało na rozwijaniu biznesu turystycznego?

Prawosławną cerkiew Ławry Poczajowskiej zafundował polski magnat Michał Potocki, o czym jednak próżno szukać informacji w miejscowych turystycznych informatorach. Świątynia ta,

podległa Cerkwi moskiewskiej, słynie z cudownej obrony przed Tatarami. Jest aktualnie w doskonałym stanie. Jej złożone kopty kontrastują z zaniedbanymi kościołami katolickimi.

W Krzemieńcu 50-osobowa rzeszowska grupa została na mszy świętej w kościele polskim powitana przez księdza jako pielgrzymka. Cóż, tego rodzaju podróż sentymentalna sama w sobie jest podobna do pielgrzymki, gdyż ślady kultury polskiej powiązane są z zabytkami wiary katolickiej. Krzemieniecki kościół przetrwał dzięki temu, że w jego murach znajduje się pomnik Juliu-

Fot. 4. Kościół św. Wawrzyńca / Photo 4. A church of Saint Wawrzyniec in Żółkiew

sza Słowackiego (fot. 5). W innych świątyniach komuniki organizowali magazyny, muzea ateizmu lub – jak we wspomnianym kościele podhoreckim – urządzono stajnię dla krów. W mieście Juliusza Słowackiego na Górze Bony obejrzeć można ruiny zamku królowej Bony Sforzy d'Argony. Była także okazja zwiedzenia Muzeum J. Słowackiego. Zorganizowane tu przed laty przez Hugo Kołłątaja Krzemienieckie Liceum i Kolegium Jezuickie dało początek Uniwersytetowi w Kijowie.

Po zakupach w supermarkecie we Lwowie wycieczka skierowała się ku granicy. W drodze powrotnej przyszło nam spędzić na granicy ponad dwie godziny po stronie ukraińskiej i około godziny po stronie polskiej. Okazało się, że obecna granica Unii Europejskiej nie utrudnia aż tak bardzo polsko-ukraińskiej komunikacji.

Refleksje

We Lwowie stoi do dziś wiele zabytków wielowiekowej historii miasta. Oprócz starówki jest to chociażby wspaniały pomnik Adama Mickiewicza (fot. 1). Natomiast pomnik króla Jana III Sobieskiego został zastąpiony przez monument ukraińskiego poety Tarasa Szewczenki. Znamienna, z perspektywy socjologii miasta, jest zmiana nazw ulic i placów przedwojennych na dzisiejsze. Oto kilka przykładów (wcześniej – dziś):

Park Pełczyński – park B. Chmielnickiego,

Park Jezuicki – park I. Franki,

Pl. Krakowski – pl. J. Osmomysła

Pl. Bernardyński – pl. Soborny

Ul. Ossolińskich – ul. Stefanyka

Batorego – kn. Romana

Piłsudskiego – I. Franki

Czarnieckiego – Wynnyczenki

Kochanowskiego – K. Łewyckiego

3. Maja – Siczowych Strzelców [por.: *Plan Lwowa* b.r.; *Lwów...* 2008].

Tak więc nazwy kulturowo polskie, nazwiska polskich bohaterów i wybitnych Polaków zostały zastąpione przez nazwy, nazwiska i postacie odpowiadające potrzebom budowania narodowej tożsamości. Lwów i obwód lwowski jest (w przeciwieństwie do regionów południowych i wschodnich tego kraju) obszarem mocno rozwiniętego poczucia narodowego Ukraińców, którzy tutaj zarówno używają języka ukraińskiego i wyznają jednoczącą ich wiarę grekokatolicką.

Czysty pragmatyzm nakazywałby odnowić polskie kościoły i zamki, czego jednak nie widać. Czyżby polityka turystyczna władz ukraińskich polegała właśnie na zaniechaniu odbudowy lub renowacji zabytków kultury polskiej w oczekiwaniu na ich całkowite zniszczenie? Czym innym jest zmiana nazewnictwa ulic i placów. Można to zinterpretować w nawiązaniu do dwóch poziomów formowania narodu wskazanych przez Bursztę [1998, s. 149]: „Na poziomie najbardziej ogólnym chodzi o tzw. międzynarodową gramatykę kulturową poczucia przynależności narodowej, czyli o listę składników niezbędnych dla stworzenia wspólnoty pretendującej do miana narodu (język, symbole, flagi, historia narodowa, terytorium itd.). Poziom drugi dotyczy kontekstualizacji tych ogólnych form w konkretnych warunkach historycznych – chodzi więc o tzw. leksykon narodowy wykładników «gramatyki» poziomu pierwszego (chodzi o to, jak w poszczególnych krajach składniki poziomu pierwszego przejawiają się na lokalnym gruncie)”. Mamy więc przykład dbałości o własne postaci i symbole narodowe, przy jakimś jedynie tolerowaniu pozostałości kultury polskiej, jako obcej.

Fot. 5. Pomnik J. Słowackiego / Photo 5. The monument of J. Słowacki in Krzemieniec

W refleksji po odbyciu wycieczki podobnej do opisanej wyżej Jan Wolski [2008] wskazuje, że: „zmienna, i często bolesna, historia polsko-ukraińska tłumaczy, dlaczego wywołuje ona niekiedy odmienne czy wręcz przeciwstawne oceny i emocje. Nie można żyć normalnie, kiedy wśród ludzi dominować będą nienawiść i pogarda, a rzeczywistość określana będzie przez stereotypy i uprzedzenia (...), należy szukać tych elementów, które nas łączą mimo starych czy nowych granic”.

Poprawa politycznych stosunków sąsiedzkich między Polską a Ukrainą po zwycięstwie „pomarańczowej rewolucji” spowodowała, że niezwykle atrakcyjny dla turystów polskich Łyczakowski Cmentarz Orłąt we Lwowie jest wreszcie czynny. Można się spodziewać wzrostu wskaźników ruchu turystycznego w obydwie strony. Duże znaczenie ma tutaj także wymierny czynnik ekonomiczny wynikający ze współpracy przemysłowej, handlowej i turystycznej. A wszystko to sprzyja lepszemu wzajemnemu poznaniu i zrozumieniu [Cynarski 2007].

Konkluzje

Potrzeby turysty – poznawcze, estetyczne, samorealizacyjne – oraz jego przyjęty system wartości niewątpliwie wpływają na podejmowanie wyjazdów turystycznych, ale na krajobraz kulturowy składają się czynniki od samego turysty niezależne, wynikające z sytuacji ekonomicznej, politycznej i społeczno-kulturowej odwiedzanych miejsc.

Turystyka sentymentalna jest jednocześnie poznawcza i kulturowa, krajoznawcza i edukacyjna. Jej aksjologiczne uwarunkowania wynikają z potrzeb, motywacji i przekonań, hierarchii wartości i postaw samych turystów i przygotowujących odpowiednią ofertę biur turystycznych.

Sentyment Polaków do Kresów południowo-wschodnich (obszary dzisiejszej Ukrainy) wynika z kilku czynników. Są nimi 1) potrzeba odwiedzenia miejsc znaczących dla polskiej kultury i historii oraz miejsca pobytu (urodzin, lub śmierci i wiecznego odpoczynku) Wielkich Polaków; 2) związek z utrwalonymi w literaturze pięknej latami potęgi i chwały (zwłaszcza w *Trylogii* H. Sienkiewicza), z polskim ethnosem i rycerskim etosem; 3) współczucie dla polskiej grupy narodowej pozostałej na ziemiach przodków i będącej teraz w wyniku zmiany przebiegu granic mniejszością, często ubogą i zaawansowaną w latach (młodzi wyjeżdżają „za chlebem”). Nie jest to Polonia, gdyż żyją tu od wieków i są „u siebie”. Tutejsi Polacy gromadzą się wokół świątyni rzymskokatolickich. Toteż turystyka sentymentalna Polaków na Kresy związana jest jednocześnie z manifestacją patriotyzmu i z odwiedzaniem miejsc świętych lub także udziałem w nabożeństwach katolickich (cechy pielgrzymki).

Systemowa teoria turystyki, a w szczególności jej interpretacja w odniesieniu do zagadnienia kulturowego spotkania i dialogu, stwarza perspektywę umożliwiającą wyjaśnianie zjawisk społecznych – nie tylko tych, które wiążą się bezpośrednio z aktywnością i działalnością turystyczną oraz ich wpływem na tereny objęte funkcjonowaniem ruchu turystycznego (jak jest to realizowane na gruncie socjologii turystyki), ale także we wzajemnych powiązaniach społeczno-polityczno-gospodarczych, sfer interesów, relacji wielu instytucji, wpływu dziedzictwa cywilizacyjnego itd. Czy jednak turystyczne drogi i mosty porozumienia pomiędzy Polską a Ukrainą odpowiadają w pełni na rynkowe zapotrzebowanie? Wydaje się, że polski turysta sentymentalny oczekuje na to, by zabytki historyczne na Ukrainie nie różniły się zbytnio – pod względem stanu zachowania – od podobnych pomników kultury na terenie III RP.

BIBLIOGRAFIA

1. Burszta W.J. (1998), *Antropologia kultury. Tematy, teorie, interpretacje*, Zysk i S-ka, Poznań.
2. Cynarski W.J. (2002), *Proces globalizacji. Dialog kultur czy konflikt wartości?*, Instytut Europejskich Studiów Społecznych w Rzeszowie, Rzeszów.
3. Cynarski W.J. (2007), *Turystyczne drogi i mosty porozumienia pomiędzy Polską a Ukrainą – od historycznych szkiców po współczesne teoretyczne inspiracje* [w:] A. Andrusiewicz [red.], *Polska i jej wschodni sąsiedzi. Studia wschodnioznawcze*, t. 8, s. 275–276.
4. Cynarski W.J. (2008), *Spotkania, konflikty, dialogi. Analiza wybranych obszarów kultury fizycznej i turystyki kulturowej*, UR, Rzeszów.
5. Cynarski W.J., Obodyński K. (2004), *An organised sight-seeing tour case study: Tour to the Polish and Slovakian mountains* [in:] G.M. Timčák [ed.], *Geotour 2004. EU and tourism development perspectives*. Proceedings of International Conference, 21–22.10.2004, Košice – Herľany (Slovakia), pp. 63–65.

6. Cynarski W.J., Obodyński K. (2005), *Regional tourism versus global processes* [in:] K. Obodyński, W.J. Cynarski [eds.], *Regional Tourism versus European Integration and Globalization*, EACE, UR, Rzeszów, pp. 11–21.
7. Cynarski W.J., Obodyński K. (2006), *Smakowanie turystyczne jako forma kulturowej percepcji* [w:] J. Kosiewicz, K. Obodyński [red.], *Turystyka i rekreacja. Wymiary teoretyczne i praktyczne*, UR, Rzeszów, s. 418–422.
8. Fil K. (2008), *Walory turystyczne obwodu lwowskiego w percepcji turystów polskich* (praca magisterska pod kier. W.J. Cynarskiego), Wydział WF UR, Rzeszów.
9. http://pl.wikipedia.org/wiki/Herb_Lwowa
10. Jędrusiak T. (2008), *Turystyka kulturowa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
11. Komak A., Montygierd-Loyba M. (1985), *Ekonomika turystyki*, PWN, Warszawa-Wrocław.
12. Kondyjowski M. (2008), *Atrakcyjność ukraińskich tras turystycznych dla Polaków* (praca magisterska pod kier. W.J. Cynarskiego), Wydział WF UR, Rzeszów.
13. Kowalczyk A. (2008), *Współczesna turystyka kulturowa – między tradycją a nowoczesnością* [w:] A. Kowalczyk [red.], *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*, UW, Warszawa, s. 9–57.
14. *Lwów* [w:] *Encyklopedia GW*, PWN, Kraków 2005, t. 10, s. 55–61.
15. *Lwów. Turystyczne mapy miasta*, Wydawnictwo „Centrum Europy”, Lwów 2008.
16. MacCannell D. (2002), *Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczek*, Muza SA, Warszawa.
17. Mika M. (2007), *Formy turystyki poznawczej* [w:] W. Kurek [red.], *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 198–232.
18. Mikos von Rohrscheidt A. (2008), *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, GWSHM Milenium, Gniezno.
19. Motyka K., Zielińska D. (2006), *Województwo Podkarpackie i Lwowskie – mapa turystyczna*, Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna, Rzeszów.
20. Munsters W. (2004), *Culture & tourism: merely a marriage of convenience?*, Inaugural speech in the Centre of Expertise for Cultural Tourism, Zuyd University, Maastricht.
21. Obodyński K., Cynarski W.J. (2004), *System Paradigm of the Theory of Tourism* [in:] W.J. Cynarski, K. Obodyński [eds.], *Tourism and Recreation in the Process of European Integration*, PTNKF, Rzeszów, pp. 19–24.
22. Obodyński K., Cynarski W.J. (2005), *Introduction in the Multidimensional Discours* [in:] K. Obodyński, W.J. Cynarski. [eds.], *International Dialogue: Global, European, National and Multicultural Dimensions of Tourism*, European Academy for the Carpathian Euroregion (EACE), Rzeszów, pp. 5–6.
23. Obodyński K., Cynarski W.J. (2006a), *The theory of tourism in system formulation* [in:] J. Kosiewicz [ed.], *Environmental Differentiations of Tourism*, Economical and Technical College, BK, Legionowo, pp. 17–29.
24. Obodyński K., Cynarski W.J. (2006b), *Teoria turystyki w ujęciu systemowym* [w:] J. Kosiewicz, K. Obodyński [red.], *Turystyka i rekreacja. Wymiary teoretyczne i praktyczne*, UR, Rzeszów, s. 19–27.
25. *Plan Lwowa* (z okresu XX-lecia międzywojennego, kopia), Lwów, b.r.w.
26. Płoskonka P. (2006), *Rola krajoznawstwa a rozwój turystyki na terenach zurbanizowanych w ujęciu polskim* [w:] J. Kosiewicz, K. Obodyński [red.], *Turystyka i rekreacja. Wymiary teoretyczne i praktyczne*, UR, Rzeszów, s. 78–85.
27. Turoś L. (1996), *Turystyka i edukacja*, Ypsilon, Warszawa.
28. Wolski J. (2008), *Dialog dwóch kultur*, „Gazeta Uniwersytecka”, UR, nr 1, s. 12–13.
29. *Zamki Ukrainy Zachodniej. Przewodnik*, Wydawnictwo „Centrum Europy”, Lwów 2005.
30. *Złota pidkowa. Podoroż L’wiwścinaju*, Wydawnictwo „Centrum Europy”, Lwów 2006.

Zdjęcia wykonał Łukasz Cynarski.

Key words: cultural tourism, sentimental tourism, Lviv, Borderland, Golden Horseshoe

SUMMARY

This research issue concerns an axiosociological explication of the sentimental tourism conditioning of Polish people to the Eastern Borderland, in particular to the south-eastern section. The aim of the resulting research is to refer to the defining features of this tourism in the area of modern Ukraine, from the perspective of a visiting Polish tourist.

Research methodology used here comprised of two methods: subject literature analysis and case study description with participatory observation) of a trip from Rzeszów, Lviv and the Golden Horseshoe of the Lviv area.

The authors define basic notions and relate to the history of the visited areas and monuments. Explication was conducted in the system perspective of tourism theory and sociological, anthropological and cultural concepts. Sentimental tourism is cognitive, cultural and educational. Its axiological conditioning results from the needs, motivations, beliefs, values and the basic hierarchy of the tourists themselves and of travel agents. Apart from the tourists’ needs, there are also some factors resulting from the economic, political and socio-cultural situation of the visited places involving the sentiment of Poles towards the south-eastern Borderland. They also include the need to visit places that are important in Polish culture, are presented in literature as well as sympathy for the Polish minority in Ukraine and the manifestation of patriotism with the elements of pilgrimage.